

АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВ

БУДИН ЗУБ И НОВОСАДСКИ ГОЛУБ

Неком је крст, неком је зуб светиња.

Да ли је требало да стигне у за њега мистични Цејлон, данас Шри Ланку, да би то схватио, јашући на слону, ако то сме да назове јахањем, на путу у древну престоницу краљевине Канди, заправо ка њеном најсветијем храму, пожелевши у једном тренутку да се прекрсти, на узбрдици, мало помућеног погледа на околна брда и шуме, залелујан, несигуран да ли се узноси у висине или из њих слеће на леђа ове животиње, која је, само беле боје, звана Абхра Матанга или Аркасадара, рођака облака и сунца, у сваком случају небеска, у еповима описивана и као огромна змија, исто овако носила на себи хиндуског бога Индру, па зато спушта донекле већ подигнуту десну руку, дланом прекрива уста, као да и он одаје почаст светом зубу у чије се светилиште упутио, а онда, поцрвевши, и постиђен, ипак се крсти, не додирујући с три прста рамена него само груди.

– Боже, куд сам зашао! Нисам могао ни да сањам...

– Сањао не сањао, ту си где си, као да чује глас свог другог ја (често и опонента, поред осталог).

Александар стварно није намеравао да с југа Индије полети на ово острво, чувено и по храмовима а не само по особеном, опојном чају јаког укуса и чудесним морским плажама, које може да упореди једино с онима из свог детињства, црногорским и далматинским, па ипак код ових овде, у овој туђини, сличан зрнасти песак заплускује другачија вода, магичне плаве боје, опседајући и узнемиравајући сва његова чула док му се пење уз тело, јер поред црне постоји још само, бар за њега, плава магија, е па ту загазиту, готово црног одсјаја, интензивну а дубински прозачну плаву боју није видео никад, ни у очима тамног, густог плаветнила

оне девојчице златне косе, чијим је зрачењем био опчињен као ученик основне школе.

Какав југ Индије! Каква Гоа! Коломбо? Ни на крај памети! Надао се да види једино Њу Делхи на повратку са светског конгреса песника у индијском граду Бопалу. У оном Бопалу за који је сазнао цео свет, мада је могао и раније због једне од најлепших и највећих џамија Таџ-ул-Масаџид (круна међу џамијама), када је 3. децембра 1984. године, у два после поноћи, отровни метилни гас усмртио преко две хиљаде људи у фабрици пестицида.

Следећег јутра, писао је Александар, и „ми смо остали без даха једног тренутка”. Сетио се, чим је чуо вест о „инциденту”, како су га назвали страни власници те корпорације, стихова из своје песме „Ноћни и дневни задаци”:

Дисати.

(На ужас гасних комора).

У том тренутку гасне коморе биле су у многим грудима.

Позив за учешће српских песника на том конгресу стигао је почетком следеће године. Трагови отровног гаса нестали су, наводно, из ваздуха и воде, са земље, траве, дрвећа. Остали су једино у стиховима песника. У Бопал, град на обалама идиличног језера, могу ипак да стигну песници из целог света да би се сусретали, размењивали мисли и једни другима, а и свима заинтересованима за поезију, читали своје песме.

Полетео је Александар за Индију преко Москве, задржавши се неколико дана у њој, окованој снегом и ледом и забринутој због насмрт болесног генсека Константина Устиновича Черњенка. Звали су га у народу, због иницијала и дужности, кочијаш, на руском – кучер. Државне узде преузимао је већ први човек безбедности – Јуриј Андропов. Писци с којима је Александар колима по вејавици кренуо да се поклони гробу Светог Сергеја Радоњешког говорили су, међутим, највише о Михаилу Сергејевичу Горбачову као о могућном крмару будућности, с надом да ће она бити боља од њихове прошлости.

А Александар је, слушајући међавино „ах”, у друштву био с Ахматовом, Пастернаком, Цветајевом и њеним снежним Блоком. И, наравно, с Манделштамом, рођеним у ноћи између другог и трећег јануара, по јулијанском календару. Није могао тада да зна да ће написати стихове да песника-осу није могао да прогута пламен него да су то учинили камен и лед.

У врелом Њу Делхију обавестили су Александра још на аеродрому да се конгрес одржава ипак у престоници, а Бопал може да

посети, у њиховој организацији, ко хоће на своју одговорност. Предвиђено је и краће разгледање знаменитости Индије, укључујући неизоставни Таџ Махал, ваљда најлепше здање икад грађено људском руком у спомен мртве драге.

Док га посматра, обасјаног месечином, нестварно белог, пита се Александар да ли ће и Таџ Махал да надахне неког песника да о жени, у пределима где већ свих времена разлике ћуте, напише песму као Лаза Костић, понесен визијом Богородичине цркве у Венецији, о младој лепотици Ленки, тек сазрелој воћки, а неузбраној његовом остарелом руком, па можда зато прерано прекривеној у земљи мермерном плочом. Нем је сјајни камен, белутак слетео с неба, не одговара ни месечина, заљубљена у Таџ Махал.

На пријему код председника Индије Александар му уручује своју књигу, припремљену и у Београду објављену уочи његовог поласка – *A book for Bhopal. Књиџа за Бојал* је антологијски избор, на енглеском језику, поезије тринаесторице београдских песника Александрове генерације, с краћим текстовима о сваком песнику (Новица Петковић је сачинио избор из Александрове поезије и пропратио га својим текстом). Колико сутрадан председник Синг Александру узвраћа дар – на крају заједничког путовања по Индији може да настави с упознавањем, по свом избору, оног што га у тој великој земљи највише занима у периоду од две до три недеље. Користиће, где га не сачекују, бланко чекове.

Тако се рађа и идеја о посети Шри Ланки, као кратком прекиду у настави индијске историје и културе. Требало би деловати брзо. Срећом му се при руци налази веома предусретљиви, идеологијом неоптерећени дипломата и по осећању живота младих новог доба, рођак Антонија Исаковића, Данко Прокић.

Александра позивају да буде гост и на главном програму индијске телевизије. У разговору му домаћини постављају вероватно неизбежно питање о великом пријатељу покојног премијера Нехруа и њихове земље Јосипу Брозу, по мишљењу индијских саговорника такође тада већ у друштву великана историје. Какво је његово лично мишљење о државнику кога цео свет једноставно зна и памти по имену – Тито? За Александра он је човек прошлости. Како то када његовог саборца у Покрету несврстаних Нехруа у Индији сматрају својим савремеником и узором? Друго је Нехру. Како друго? Да је политичар какав је био Нехру живео у Југославији, Тито би га послао иза решетака, или бар уклонио с јавне сцене, као и низ неистомишљеника, некада и његових блиских пријатеља и сарадника, да им сада не помиње имена, а бар о једном такође зна готово цео свет. Знају они на кога Александар мисли, али им није сасвим јасно зашто би се југословенски Нехру нашао у друштву

оних које је Тито отписао или утамничио као опасне по његово дело, улогу и њега лично. Нехру није био политичар идеолошких табуа, а у Титовом друштву није било места за демократе западног типа, нарочито за присталице вишепартијског система. Да ли би Нехру могао да трпи култ нечије личности као незаменљивог вође, чак и после смрти? Нема одговора, следе друга питања.

Светиње. Неком Тито, неком крст, неком зуб.

Неком и крава, па и мајмуни, које Александар често виђа у индијским градовима. Једно је читати, а друго бити сведок нечије вере. Запамтио је Александар и шта је Ганди говорио о светој крави и у њега се, док крстари овом огромном земљом, заувек усађује сазнање да је човек део једне велике а бескрајно различите земаљске породице, па би зато, кад год је могућно, требало да штити и поштује живот у свим његовим облицима, малим, као што је паук кога ће целе једне зиме чувати и хранити мрвицама меса у свом питс-буршком стану, у купатилу, и великим, као овај слон на коме се љуља као на малом броду, или на леђима делфина Јоце у Которском заливу, морског друга кога је волео, грлио и због њега пропатио када су га убили рибари јер им је, како су се правдали, цепао мреже.

Отправница послова у југословенској амбасади у Коломбу (демане заборава, не кради ми имена из главе!), заједно са супругом, Александров боравак чини не само пријатним него и узбудљивим. Упознаје га она и с градоначелником престонице, песником. Не може Александар баш да га назове братом по перу, или само по перу, јер овде песници певају своје стихове. На пријему у градској кући Александар једне вечери, до дубоко у ноћ, с *Јованом Шейтачем* у друштву, плови на валовима усмене поезије. Јавља му се поново жеља, као некад у детињству када се поистовећивао с Вуковим јунацима, да му се и под звездама ко зна чијег неба, као чудом, створе у рукама гусле да би и он могао да се придружи овом хору гудећи и певајући затворених очију, али не својим гласом него Тешановим, старца Милије, старца Рашка или, оним најмилијим, спјевалца Филипа, знаног још као Вишњић. Да би песмом о оном бану, коме су броди где год дође води, позвао свог домаћина да посети земљу древног јунака који је, пуст и прек, орао друмове и тако заустављао силнике, и у домовину јунакове мајке Јевросиме, која је краљевића учила да не суди ни по бабу ни по стричевима него по правди Бога истинитог. Одазваће се позиву Одисеј из Коломба и запеваће и он у Београду.

Туђем Богу истинитом, у метонимијском облику његовог зуба, чуваног у малој кутији од злата, а она у другој, већој, па тако у свих митских седам, умиваног мирисном водом с потопљеним цвећем, изношеног пред народ на раскошно украшеном слону

(можда баш овом истом) у свечаној поворци, налик помало на карневалску у Бразилу, уз песму, плес и гутање ватре, том светом Будиним зубу поклониће се и он за који час, као некад моштима Светог кнеза Лазара у данима када се отварао ковчег и док је косовски мученик почивао у београдској Саборној цркви.

Синхалијски слон, изненада, односи Александра назад, у детињство. Некада је јахао и кобилу Мару! Чим би у годинама после рата стизао у Нови Бечеј на летовање, мали Тука би гледао да што пре отрчи у шталу да је види, већ остарелу, једва чекајући тренутак да је узјаше. Али не може сам, и неће моћи још неко време без помоћи Пиште, радника у течиној кући. Не прежу више Мару да вози фијакер, као некад док је теча Мишин ујак Гига Јовановић био жив, није више снажна ни да вуче кола за послове у пољу, углавном самује и зато радосно дочекује дечака, срећног што зна да нико, неће нико да његову и њихову Мару пошаље на вечити одмор. Орна је она да с њим на леђима трчкара по великом дворишту, понекад и касом, као да чита његове мисли да жели да прободу копљем Баш-челика и ослободи златокосу принцезу, малу лепотицу из његове основне школе.

Сетиће се Александар своје Маре и када се на леђима ситног коштуњавог коњића нађе у царству траве, у кинеској Унутрашњој Монголији. Предложили су му домаћини, монголски песници, да са шофером и својом кинеском сапутницом и преводиоцем, чије име у преводу значи Кристални чун, па је зато Александар једноставно од првог дана и сусрета у Пекингу зове углавном Крис, понекад и Чун, као претходне ноћи док су плесали уз модерну музику, и то овде у домовини Џингис Хана, да крене, најбоље, колима до шатора где их чека вечера и песнички програм. А они ће, наравно, стићи на коњима, како и приличи синовима степе. Можда и Александар жели да им се придружи, ако зна да јаше? Зна, мада није дуго. Покајао се брзо што је пристао, јер се на малом и тврдом седлу, а на живахном коњићу, који је журио као да их неко јури, осећао као да изиграва факира на подлози с ексерима.

А тек вечера, док их слуша како и они мало говоре, а више певуше своје песме! Шта би друго на трпези било него печени ован! За почетак, уз жестоко пиће које подсећа на вотку, одресци сланине, дужине од шаке до лакта. Да, тако се сланина гута а не жваће. Стави се на голу руку, целом поменутом дужином, и онда се пусти да сама клизи низ грло, па докле стигне! А после можеш да је заливаш вотком до миле воље! Отвара сланина и апетит за печеним овнујским месом, такође сочним да ти се топи у устима! Слободно прави прекиде да певаш или говориш песме! Једва чекају уста и грло да искажу захвалност за овакву гозбу!

Враћају се мртви уморни скоро пред зору у свој хотел. Не само Александар већ и млада Чун, заморена и она пловидбом на таласима сланине и меса. Али и срећна што су је вратили да настави да ради свој први преводилачки посао пошто је тек дипломирала на Пекиншком универзитету на Катедри за енглески језик и књижевност, наравно и америчку.

Да, Александров други боравак у Кини почео је на веома узбудљив али не и на пријатан начин. Стигао је поново у земљу коју није заборављао осам година и коју је желео поново да посети. Позива га Ли Ћинг. Великог кинеског песника из Хонг Конга и његову супругу Ка Санг упознали су Кринка и Александар на светском конгресу у Сеулу и одмах после неколико сусрета и краћег боравака у њиховом граду на повратку из Јапана у Београд постали пријатељи као да су расли заједно. И заувек или „ever since” – како пева Френк Синатра у песми „Странци у ноћи”.

Те исте јесени Кина обележава осамдесету годишњицу свог књижевног класика Аи Ћинга. Александар се због недавних и не бескрвних догађаја на Тјенанмену премишља да ли да прихвати позив. Одлучује да се прво обавести бар мало о делу и животу слављеника. Неке песме су изванредне, али тек је изузетна песничка животна прича! Дечака из породице имућног земљопоседника доји и одгаја сиромашна дадиља. Због недостатка млека реши да удави у клозету своју ћерку. У младалачким годинама Аи Ћинг као студент сликарства борави у Паризу, диви се модерним уметницима и песницима, Верхарена преводи на кинески. Тек затвор после повратка у домовину ствара од њега песника, левичарске, социјалне, ангажоване али и слободним стихом писане поезије. Једна од најчувенијих његових песама тог доба посвећена је његовој дадиљи. У тој песми песник показује дубоко разумевање за живот, људе и културу своје велике земље. Затим Јапански рат, револуција, комунизам. У новој Кини прво је високи званичник и поштовани песник, а онда жртва Културне револуције. Прогонство, физички рад. Пет година пере клозете у згради сеоског партијског комитета. Да ли је знао за судбину дадиљине ћерке? А ако јесте, да ли је се сетио с метлом, крпом и кофом у руци? После двадесет година принудног физичког рада стиже рехабилитација. И повратак у живот и културу. Поново признања али и уздржаност код неких млађих песника због његове револуционарне прошлости.

Ли Ћинг представља Александра свом презимењаку и песничком узору, а затим препушта Крис да обавља своју дужност. Аи Ћинг, старачког изгледа, ослабелог вида, с цигаретом у руци, мало говори. Каже ипак реченицу, показујући на сијалицу и дајући знак руком, коју ће Александар да разуме и без превода и која ће

тако да га потресе и истовремено надахне да по повратку у хотел одмах напише песму на два језика, српском и енглеском:

Сијалица сам
без струје,
каже ми
остарели
кинески песник.
А на лицу
трагови олује
којој је он
био
весник.

Није то ни прва ни једина песма коју Александар пише од тренутка када је ушао у собу у којој би требало да проведе недељу дана. Хотелски прозор од зоре до сумрака заури у трг Тјенанмен... На дну стакленог ока цакли се лед.

Следећег дана после сусрета са Аи Ћингом обавештавају Александра да Кристални Чун неће више бити његов преводилац и да ће је заменити неко други. Зашто? Тек од Ли Ћинга сазнаје да је и она била учесница студентског протеста. Касно су кинески писци били обавештени о њеној неподобности, али су одмах реаговали отказом. Александар каже свом пријатељу да ће и он тако да реагује на ту вест: паковањем и одласком. Ли Ћинг му каже да не жури. Мада становник Хонг Конга, Ли Ћинг веома је цењен и у Кини и широм света. Своју драгу је упознао када је и сам једно време живео и радио у Индонезији! Покушаће да реши проблем. Није заборавио ни Александрову жељу да посети монголски део Кине због своје давне породичне историје. Покушао, решио. И кренули су сви заједно у посету Џингис Хану. О Хану је Александар већ објавио песму у књизи *Словенска школа* (1985). А у песми „Монголка из стомака” писао је и о својој „азијској вези”.

Црнокошу Фејзулу, пише Александар у стиховима, ко зна на кога плавог ока, кћерку Чимтаја, са Џингисовог стабла, покопаног уз почаст хиљаду триста шездесете, завео је и направио јој сина талац Василиј Пантелејмонович Карачевски, предак моје мајке, Ирине Иполитовне Каратејеве, чија душа нема ничег татарског, она је само преносник своме сину, рускосрпском Татарину, Александру-мурзи. Монголка из стомака, крв канове крви, прокапана брижно кроз Тамерланов родословни левак, отвара поново латице таоцу.

Овде талац девојачких латица свакодневно исписује нове песме у своју *Кинеску свеску*. Док је Александар стално у покрету, Ли Ћинг такође пише али напушта хотелску собу само да би, мењајући ресторане, уживао зједно са Ка Санг у омиљеној кинеској храни. А ево и мало стихова из *Кинеске свеске*, додуше опет у прози (Нека их читалац сам, ако жели, устихује, па онда може да их упореди с онима у збирци *Источни длан*).

Девојка у парку. Седи сама. Чита. Страна увек иста. У пролазу на путу за Тјенанмен намигне јој сунчев зрак. Сенком дотакне је птица. Сав пренеражен застане на њеној босој пети црно-црвени мрав. Она чека да назад слети лист на тргу истргнут.

На целом видуку коњаник и пас. Телом чујем давно знани глас: ти си онај тамо. За травним таласом нестаје твој стас.

Слушам у степи песму о сузи. Долази јесен. Сени се селе на југ пре него птице. Загледан слепом сунцу у очи видим мајчино лице.

Жутој реци у част одлучисмо да пешке пређемо мост. Мојој сапутници на пола пута застаде дах. Тешко речно срце зачас пре-стаде да куца. На обалама сунцокрети окренуше од сунца ка нама своја црна лица. На врхунцу њене вртоглавице питам: ко ће од нас да полети први? И другом да баци поглед за спас?

Ни Кинескиња не би требало да оде на онај свет док јој се очи не нагледају ове воде. А и кожа, каже, не засити њене близине. Ски-нух одело. Кошуљу. Ципеле. Она оста без хаљине. Смело кренух у ту Жуту реку. Препуштеног на вољу судбине златним погледом посматра ме њено тело.

Следеће године на Београдске књижевне сусрете Ли Ћинг је донео Дунаву и Сави воду из Жуте реке. И њен поздрав српском песнику који је, како је у песми написао Ли Ћинг, пливао наг у њеним таласима.

Неке од песама из *Кинеске свеске* објављене су биле у пекин-ској књизи превода Александрове поезије, а све у обимној књизи на Тајвану, у преводу истакнуте тајванске песникиње Сјанг-хуа Џанг. И она се те године придружила Ли Ћингу и Ка Санг у Бео-граду. Заједном с њима и Александром, као и једном од најбољих руских песникиња друге половине 20. века, Јеленом Шварц, кре-нула је у посету Косову и Метохији. Јужњакиња Сјанг-хуа Џанг уживала је када их је негде на путу изненадио снег. Написала је и песму „Пада ли снег, Београде?“, сећајући се Скадарлије и кува-ног вина које је наручивала у „Три шешира“. У збирци превода њених песама на српски језик „Свила и кувано вино“ (Крушевац 1992, превели А. Петров и Душан Пајин), поред још неколико песама о Београду и ови су стихови: „и ја сам сувенир / којег је

пажљиво одабрао Дунав / покретно откриће / залутало у Београд”. А о својим преводиоцима је написала: „Душан на сунцу постаје прозачни мислилац / безбрижни песник Саша навлачи свој црвени џемпер / дугим корацима излази из кафића преко пута / случајно окреће главу / и звездана прашина расипа се око његових слепочница”. Споменула је и она словенског песника који је „загазио једном у Жуту реку”. И упитала: како неко ко није окусио Дунав може да тврди да је „кинески песник”? Шта би Бодлер рекао о овим стиховима с планетарним духовним, али и присним телесним, хаптичким везама удаљених река и песничког стваралаштва?

Волела је Сјанг-хуа да прича о свом супругу Бо Јангу и да чита песме њему посвећене. Подједнако оштар критичар владара у Пекингу и Тајпеју, Мао Це Дунга и Чанг Кај Шека, и то за њихових живота, написао је Бо Јанг књигу, доиста несвакидашњу – *Ружни Кинез*.

(Замисли, читаоче, такву серију: „Ружни Србин”, „Ружни Рус”, „Ружни Француз”, „Ружни Немац”, „Ружни Американац”, „Ружни Јапанац” и тако редом. Јапански амбасадор је написао дело таквог наслова и одмах био најурен из дипломатске службе. Солжењин је протеран из Русије због сличне књиге. Ноам Чомски би лако могао да буде аутор такве књиге о Американцима. Требало би само да је састави од својих досадашњих списа. И без проблема би се појавила у Америци, мада углавном нападана, ретко хваљена. Али у многим другим земљама лакше је објавити такву књигу о другом народу него о свом).

Без имало зле воље Бо Јанг је побројао све мане које су његови земљаци обелоданили у својој дугој историји. Он је на такву књигу стекао право: на модерни кинески језик превео је, коментарима пропратио и за штампу приредио преко седамдесет историјских кинеских књига. Уз то је писао и песме и политичке есеје. Право на критичку књигу платио је још једном ценом: морао је због критике да напусти комунистичку Кину иако је до тада у њој био изузетно поштован, а у антикомунистичкој острвској кинеској републици провео је десетак година на робији – на острву званом Спржено острво, опет због критике власти. Подсећа то острво на јадрански и комунистички Голи оток пре него на сибирски Гулаг, мада су сви служили истом циљу.

Човек кога волим
Налази се на спрженом отоку
Тамо нема зелених планина ни потока
Тамо не жубори плава вода
Тамо су само жестоки таласи

Сунце које пржи и пешчане олује...
...Његова усамљена песма
Затамњује моју сенку
Његов ослабели вид
Не препознаје моје лице
Он не осећа изнуреност мог срца
Јер је његова изнуреност већа од моје
И тако је велика да је изгубила наду.

Упркос изгубљеној нади Бо Јанг се вратио после десет година својој знатно млађој, веома лепој супрузи и наставио стваралачки живот овенчан славом. Универзитет у Хонг Конгу организовао је и међународни скуп о Бо Јанговом делу и објавио обиман зборник радова са скупа и више слика. На једној од њих Александар седи поред великог научника и песника класичног кинеског стиха. Тема Александровог рада – поређење са Солжењицином.

Бо Јанга је Александар пар година пре хонгконшког скупа упознао у Тајпеју када је на Универзитету Тамканг држао предавања о америчкој, руској и српској поезији. Одсео је неко време у њиховом дому и сате проводио слушајући његове приче о кинеској култури. Никад ни речју није поменуо Спржено острво. Али се шалио – хајдемо вечерас да се дружимо с ајкулама. Волео је супу од ајкулиних пераја. Шапнуо би Александру – бољег афродизијака од тих пераја нема.

Тајпешки универзитет је затим на енглеском и кинеском језику објавио књигу Александрових предавања (*Poet's Space and Time*). Александар је више пута писао и о поезији Ли Ћинга, ствараној на језику који не познаје. А текстови су ипак били објављивани у Александровим ауторским књигама, зборницима и збиркама Ћингових песама на седам језика. Није шала, кинеска култура!

Ли Ћинг и Ка Санг наставили су да посећују Србију. Пре и после бомбардовања Србије. И Александар је лета 1999. стигао на њихов позив у Хонг Конг за време националног празника. Памтио се дан када је царев саветник окончао себи живот, скочивши у реку јер владалац није послушао његову молбу да не креће у рат. Дознавши за ту вест, народ је с обале бацао пиринач како рибе не би дирале тело праведника. Празник се и данас тако обележава у Кини.

Са собом је Александар донео малу изложбу децјих цртежа и слика. Доктори Ненад и Милена Јанићијевић, Кринка и Александар расписали су конкурс с новчаним наградама да би подстакли децу у Србији да стваралачки опишу, у слици или речи, своја осећања док су ракете уништавале своје мете. Посетиоци су могли

да виде и цртеж голуба и срушеног моста, дело девојчице из Новог Сада које је надахнуло Ли Ћинга да напише стихове (мада је и својим очима видео срушени мост):

Бели голуб шири крила
Лебећи над Дунавом

Једно крило одвило се ка истоку
Друго крило пружа се на запад

Људи прелазе реку преко крила
Возила миле с једне обале на другу...

(Књига *Косово – ѓорке бајке*, 2001, објављена на више језика).
А једна девојчица добила је награду за слику „Рањено срце”.

(одломак из необјављеног *Мемормана*)